

НАРОДНА ФРАЗЕОЛОГІЯ ПРО МАГІЧНУ СИЛУ СЛОВА

З глибини віків людське слово таїло в собі дивовижні й досі не до кінця пізнані загадки магичності, які народ розгадував і у фразеологізмах, прислів'ях і приказках, так пояснюючи добру або злу енергетику слова, навчаючи поводження з ним, допомагаючи збагнути картину світу українця, щоб йому в цьому світі було добре. Тут ідеться не про навіювання чи замовляння, а про народні закони людського спілкування з урахуванням особливої сили слова мовленого або написаного.

Ключові слова: фразеологізм, паремія, слово, магична сила, «живе» слово, матеріалізація думки, мовлення, енергетика слова, картина світу.

Дозволимо собі розпочати скороченим нами варіантом словникової статті про слово В. Жайворонка з його праці «Знаки української етнокультури»: «...віра в матеріалізацію слова збереглася й до сьогодні, бо саме на ній тримається віра в замовляння, побажання, прокляття (вимовити слово, що називає річ, рівнозначне її викликанню чи творенню, звідси табу на назви демонологічних істот; слово, вірили, лікує, приносить добро (звідси *благословення*); кажуть: «Добре слово дорожче багатства», «Добре слово не коштує нічого, а поможе багато»; слово, також знали, сильно шкодить, особливо сказане ворожбитом. Слова можуть наслати хворобу, а можуть і лікувати). Отже, може збутися погане і добре слово; відгомін віри у силу слова залишився у *вітаннях* (див.) і побажаннях..., у традиційних застільних тостах і примовках...; у впевненості, що збудеться вчасно сказане слово...; невчасно сказане слово, навпаки, може зашкодити...; на вірі в силу слова засновані всі закляття; зцілющу силу слова проповідує і церква, бо в Біблії сказано: «Воно [Слово] в Бога було на початку. І життя було в Нім»; тому молитва, як звернення людини до Бога, є Божа мова, Боже слово» [8, 552].

Заповнивши фактологічним мовним матеріалом-ілюстраціями кожен тезу В. Білоноженка, можна б стверджувати, що тема априорі висвітлена. Але спогад про «чарівні слова», які нині чомусь не для кожного члена нашого суспільства є «чарівними», що про них нам нагадували вдома, у дитячому садку і в школі, акцентування авторів наукових і методичних праць з культури мовлення і спілкування на значенні імені як оберега людської долі, на особливій функції мовленнєвого етикету, зокрема народно побутових і офіційних формул вітання, прощання, подяки, вибачення і вибачання і т.д., на ролі інтонації, якими вони промовляються, та екстралінгвальних засобів, якими вони супроводжуються, мимоволі замислюєшся, чи все так просто: промовив «чарівне» слово – і налагодилися стосунки, поліпшився настрій, навіть фізичний стан став кращим (див. у Т. Шевченка: «*Ну що б, здавалося, слова... Слово та голос – більш нічого. А серце б'ється – ожива, як їх почує*»).

У чому «секрет» магичної сили слова? Адже цією «магією» з прадавніх часів навчилися користуватися т.зв. «непрості» люди – у замовляннях, гіпнозах, навіюваннях тощо. «З допомогою слова, – пише Я. Парандовський, – людина оволоділа простором і часом. Слово виділяло предмети з хаосу явищ, давало їм форму і забарвлення, наближало або віддаляло. В ньому відбиті події, хвилини, години, роки, час теперішній, минулий і майбутній» [11, 161]. Маємо велику кількість спеціальних етнокультурологічних (народознавчих), психологічних, медичних, зокрема в галузі психіатрії, навіть фізичних і біологічних дослідницьких праць, у яких з різним ступенем достовірності та різною силою переконливості доводяться особливі можливості слова впливати не лише на людину – істоту мислячу і мовлячу, а й на тварини і рослини (див., напр., [3], [4], [9], [11], [12], [14] та ін.). І всі одногосно стверджують, що вплив слова залежить від віри в нього. І не лише в нього. «Слово – велика таємниця. Всі релігії вважали здатність мови в усьому потенційному багатстві звуків, форм, правил даром Божим, що його одержує людина разом з життям» [11, 154].

В Євангелії від Іоана людина релігійна прочитає: «*Споконвіку було слово, а слово в Бога було, і Бог було слово. Воно в Бога було споконвіку. Усе через нього повстало і ніщо, що повстало, не повстало без нього. І життя було в ній, а життя було Світлом людей. А Світло у темряві світить. І темрява не обгорнула його*» (Ів. 1 – 1-5). Не будемо коментувати алегоричного змісту цих слів, звернемо лише увагу на здатність Слова творити і просвіщати. Про це писав і Т. Шевченко в поемі «Неофіти»:

Скорблящих радосте! Пошли,
Пошли мені святеє слово,
Святої правди голос новий!
І слово розумом святим
І оживи, і просвіти!

Мартін Гайдеггер писав: «Там, де бракує слова, там немає і речі. Лиш слово надає речі буття. Що ж тоді слово, що здатне на таке? Що ж тоді річ, яка, щоб бути, потребує слова? Що ж тоді означає буття, що з'являється як надавання, яке речі зі слова ввіряється?» [5, 187], і підсумовує: «Немає речі, де бракує слова» [5, 193]. В унісон з цим ученим говорить і Я. Парандовський: «Магічна сила слова полягає в його здатності викликати уяву, образи. Воно невидимий представник речей, що сприймаються п'ятьма відчуттями. За його заклинанням з'являються люди, предмети далекі чи такі, що не існують взагалі. А близькі їй присутні стають реальними, лише отримавши назву» [11, 159].

Отже, слово живе? «Так!» Вважає слідом за деякими вітчизняними та європейськими вченими М. Алефіренко: «Не випадково, за даними сучасної психології (Ф. Є. Васильок), *переживання* входять і до визначення предмета, і до визначення події, роблячи їх таким чином «живими» [1, 20]. «Живе» слово неповторне, оскільки «кожне нове застосування слова... є «створення слова» (за О. Потебнею) [1, 21]. Зрозуміло, що «переживання» з'являються у слові тієї людини, яка знає річ, про яку мовиться, враховує ситуацію, в якій слово промовлене (або контекст, у якому воно написано). Це важливо тому, що «у внутрішній формі слова є місце для дії, яка надає йому енергії» [1, 18].

Далеко в історії людства зосталася «мова» жестів, звуконаслідувань, з'єднування їх у склади, окремі слова... Сьогодні «слово є знаком несамостійним, який служить у мовній комунікації цеглиною для побудови речень і текстів, але одночасно, за влучним визначенням І. О. Мельчука, кожне слово є само по собі цілий світ. Можна сказати, що слова є кристалами, які переломлюють у собі образ світу і з'єднують його окремі аспекти; слова пов'язуються мережею відношень з іншими словами, з предметами, з людиною, з фактами її власної історії та історії всіх носіїв мови», – узагальнює Є. Бертмінський [2, 25].

Так ми підходимо до ствердження необхідності звернення до скарбів народної, національної фразеології, яка презентує кожному новому поколінню носіїв мови узагальнений змістовий висновок про особливий характер відношень між словами, а отже ознаками, причинно-наслідковими відношеннями у цьому світі й діями людей у ньому. Якщо у змісті окремого слова є «напруга і потенціал для розвитку і домислу тих, хто говорить» [1, 18], то у фразеологізмі (словосполученні чи паремійній одиниці) здійснене вже усталене «тлумачення, розуміння та інтерпретація» [там само] слова як об'єкта національної культури. Щоправда, для розуміння змісту фразеологізму необхідні знання цієї культури, а отже певний рівень освіти, зокрема й знання ментальності народу. М. Алефіренко справедливо наголошує, що «тому і з психологічної, і з лінгвістичної точок зору суттєво, що для сприйняття «живого» слова провідну роль виконує контекст, природно, в широкому його розумінні – контекст вербальний (мовний і мовленнєвий) та історико-культурний» [1, 22]. Для людини, яка добре знає мову свого народу, фразеологізм і є тим повноцінним контекстом, який пояснює історико-культурне тло розвитку образного узагальнення життя і узагальнення враження людини від нього.

Уважне ознайомлення з давнішими і сучасними фразеологічними збірниками фразеологізмів і паремій, тобто фразеології у т. зв. широкому значенні слова (див. [6], [7], [15], [16], [17], [18]) дає підстави стверджувати, що лексема **слово** є компонентом значної кількості сталих конструкцій української мови, хоч частина з них нині усе ж належить до пасивного фонду мови.

Яку оцінку дав народ якісному змістові самого слова? **Слово** може бути: *добре, незле, тепле, біле, ласкаве, лагідне, чесне, прихильне, красне, путнє, доречне, чисте, м'яке, мамине (= ласкаве), живе, перше, останнє; золоте, срібне, ангельське, а ще: погане, криве, зле, облудне, чорне, гостре, лихе, скупе, недоречне, масне, грубе, мачушине (= недобррозичливе), марне*. Як бачимо, діалектичний закон єдності і боротьби протилежностей, який є рушієм розвитку, динамічної зміни світу і має численні аспекти свого вияву, реалізує і наше мовлення, слово сказане відповідно до психологічного стану і характеру взаємин між людьми.

За особливістю промовленого слова або взагалі особливістю мовлення сама людина отримує характеристику: *хазяїн свого слова; гострий на слові; бистрий на слово; тягне (цідить) слова; не пошкодує доброго слова; й сказати не могли словами; масний на слова (= улесливий); скаже слово – як витвердить (18, 566) (як пришпилить – нар.) і т. ін.*

Другий аспект, що привертає увагу з погляду можливостей слова, можна пояснити трьома групами стійких мовних одиниць з компонентом **слово** (наводимо за [16]).

1. Що може саме «слово»: *убити, прибити, вилікувати, пестити, дошкулити, допекти (до живого), вкусити, вколоти, вилітати (горобцем), вернутися (волом), ожити, вмерти (завмерти), зігріти, втопити, витягнути, переконати, розсмішити, вернути (до пам'яті) і т. д.*

2. Зрозуміло, що словом оперує людина. То що можна робити словом (словами): *мастити, кусати, обізватися (заговорити), пестити, пом'янути (згадати), гріти, бити (вбити)* та ін. (порівн. у В. Даля: Словом человека не убьёшь (7, 221). Слово не обухъ, в лобъ не бьётъ (7, 221)).

3. Що можна зробити зі словом (словами): *сказати, мовити, крутити, розкилати(ся), закидати, сипати, стріляти, обмінюватися, рвати, розгубити, тягнути, поламати (златати), порушити, держати (тримати), повернути* і т.д. Слово можна: *дати, надати, забрати, проковтнути, кинути* тощо.

Дієслівні компоненти у поєднанні з іменником *слово* засвідчують подвійну метафоризацію у цих усталених мовних одиницях.

Які ж можуть бути наслідки для людини, її фізичного і психічного стану, залежно від якості слова? Такі, наприклад, *позитивні*: *Ласкаве телятко дві матки ссе* (18, 177); *Мудра голова не дбає лихих слова* (18, 564); *Красная мова находитъ добриі слова* (16, 564); *Нащо та й шаноба, як добреє слово* (18, 564); *Від теплого слова і лід розмерзається* (19, 226); *Красне слово – золотий ключ* (19, 227); *М'які слова і камінь кришать* (19, 227); *Лагідне слово сильніше дубини* (6, 158); *Добре слово коштує не много* (6, 156); *Ласковое слово – это великий день* (7, 222); *негативні*: *Слово жестокоє воздвигає гнів* (18, 177); *Рана загоїця, але зле слово ніколи* (18, 564); *Гостре словечко коле сердечко* (19, 226); *Шабля ранить тіло, а слово – душу* (19, 227); *Слово не стріла, а глибше ранит* (6, 159); *Мачушене слівце – що зімнеє сонце* (15, 152).

Нерідко народ зіставляє наслідки впливу добрих і злих слів або й людей, на яких слово не діє або які «кривлять» словом, тобто лицемірять, за зовні добрим змістом приховують злі наміри, порівн.: *«Ангельські слова, а чортівська думка»* (6, 156); *«Слово бело, да дело черно»* (6, 222); *«Добрим словом мур пріб'єш, а неправдов у двері не ввійдеш»* (6, 156); *«Слова м'язніі, а пироги пісніі»* (18, 165); *«Слова твої ласкаві, та чортова думка»* (16, 165); *«Слова серебряны, посулы золотые – а впереди Божья воля»* (7, 222); *«Добрий доброго слова боїця, а ледащо й побою не боїця»* (18, 198); *«Як слово не поможе, то і кий не дошкулить»* (18, 198; 19, 227); *«Кого не б'є слово, то і палиця не поможе»* (19, 226).

Чи є у народній фразеології вказівки саме на магічну силу слова, застереження щодо можливих наслідків для людини, яка надто необачно поводитись зі словом? Є, хоч і не дуже багато таких висловлень (переважно у В. Даля). Наприклад: *Будеш ти ще мої слова згадувати* (6, 156); *Спіннеш моє слово!* (6, 160); *Сказав би словечко, та вовк недалечко* (18, 187); *Вода все сполоще, тільки злого слова ніколи* (19, 226); *Якби твоє слово та Богу у вухо* (7, 245); *Живи по слову. Да спасешся Словом* (7, 222); *Словомъ Господь миръ создалъ, словомъ Иуда предалъ Господа* (7, 222); *Слово ведуномъ ходитъ* (7, 222); *Кладъ со словом кладуть, кому дастся, а кому нетъ* (7, 222).

Останній вислів повертає нас до згадки про магію слів у заклинаннях, відворотах, пристрітах, чаруванні тощо, які є особливим предметом логіко-лінгвістичного аналізу. Проте згадуємо деякі прокльони і добрі побажання з компонентом *слово* (переважно в І. Франка): *Захлиснує бись на тім слові* (кленуть такого, що проклинає інших) (6, 157); *Волів бис тим словом день дихати* (6, 156); *Світили би сі його (твої) слова* (про пам'ятні, правдиві слова) (6, 158); *На тім слові бувайте здорові* (нар.) тощо.

Поданими тут мовними фактами не вичерпується, зрозуміло, тема магічності слова, бо, як зазначалося, мовимо не словами, а поєднаннями слів. Про особливості людського мовлення – добрі й не дуже наміри людей у ньому – фразеологічний пласт мови зберіг чималу кількість оцінок і настанов. Але це – на продовження теми, як кажуть – до слова прийшлося. А ще важливо, щоб до слова рідного, хоч і в іншого народу теж варто вчитися.

На завершення дозволимо собі ще одну розлогу цитату – з наукового бестселера Ігоря Каганця «Арійський стандарт» (щоправда, не з оригіналу, а з електронного ресурсу): «Як доводить Володимир Ніс, мова народу формує певні особливості генофонду, завдяки яким організм людини активізується і зцілюється. Якщо пращури якоїсь людини з покоління в покоління користуються однією і тією ж мовою, то це веде до структурування роботи фізіології представників цього народу, сприяє виникненню сталої вібрації, яка надзвичайно потужно «підживлює» кожного індивіда. Тому спілкування саме рідною мовою («рідна» – від слова «рід», тобто всі попередні покоління) дає можливість дійти до глибинних рівнів своєї пам'яті, щоб спочатку зрозуміти «хто ти», а потім побачити, що з цим можна робити. Тобто мова і генетична пам'ять – взаємопов'язані речі і їхній вплив обоюдопільний.

Українська мова сформувалася на території України, тому ця мова ідеально відповідає українському життєвому просторові: кліматові, ландшафту, геоенергетиці, техносфері, флорі та фауні. Лише українська мова дозволяє перебувати в єдності з цим простором і мудро керувати ним...

Сьогодні багато українців скигнуть, чому вони такі слабкі й нещасні. А звідки взятися силі і щастю, якщо половина українців не розмовляє рідною мовою, розірвавши у такий спосіб зв'язок і з рідною землею, і з сотнями поколінь українських предків?! Погляньте навколо: українці перестали адекватно розуміти одне одного, їм важко планувати спільні дії, вони втратили здатність їх інтуїтивного узгодження.

Населення України на 80 відсотків складається з етнічних українців. Для відновлення когерентного поля України достатньо, щоб вони заговорили рідною мовою. Йдеться про українізацію саме українців, яка жодним чином не зачіпає людей неукраїнського походження. Адже, повторю, для кожної людини найкращою є рідна мова» (див. [3]).

І додамо: усі ці та інші негаразди ще й від того, що сучасні українці погано знають народну фразеологію, дуже рідко нею послуговуються, тобто сучасна спресованість мовлення відбувається зовсім не за допомогою квінтесенції думки, закладеної у народній фразеології.

Є спроби розмежувати побутове й наукове сприйняття поняття «магія слова». О. Остроушко зазначає: «Для побуту магічне мовлення – не більше як алогізм, дивацтво, абсурд»; «магічні тексти набувають осмисленого звучання лише в сакралізованому дискурсі» [10, 44], та усе ж: «...ідея про здатність слова, тексту впливати на хід подій, змінювати його отримує наукове обґрунтування з позиції теорії коливань та принципів голографічної психофізики» [10, 44], бо «в основі магічного використання мови – не конвенційне сприйняття словесного знака: слово мислиться знаком іконічним та індексальним. Виявляються три аспекти, три вияви магічної функції мови: номінативний, предикативний і впливовий (психоенергетичний)» [10, 45]. Фразеологізми, як одиниці, що мають слівний ідентифікатор, здатні виконувати такі ж три функції. Як саме? Оце і є перспектива теми.

А всім, хто легковажить магічністю слова, зачитуємо з праці А. Содомори «Наодинці зі словом»: «Вага у слові – то не важкість тіла: вагоме слово – щоб у світ летіло» [17, б.с.] і «Світ неосяжний. Світ Божий. Світ, який хоче прихильності, ласки, тепла» [17, 298]. А ще за апостолом Павлом: «Нехай жодне слово гниле не виходить з уст ваших, але тільки таке, що добре на потрібне збудування, щоб воно подало благодать тим, хто чує» (Еф. 4:29).

Список використаних джерел

1. Алефиренко Н.Ф. «Живое» слово. Проблемы функциональной диагностики: монография / Николай Федорович Алефиренко. – М.: «Флинта», «Наука», 2009. – 344 с.
2. Бертминский Е. Чем занимается этнолингвистика // Бертминский Ежи: Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике / Перевод с пол. – М.: «Индрик», 2005. – С. 23-38.
3. (Без назви) Про кн. Ігоря Каганця «Арійський стандарт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sd.org.ua/vews.php?id=7848>.
4. Белый М.А. Магия слова [Електронний ресурс] / Максим Белый. – Режим доступу: <http://samlib.ru/b/belyjv/mog.shtml>.
5. Гайдеггер М. Дорогою до мови / Мартін Гайдеггер / Перекл. з нім. Володимир Кам'янець. – Львів: Літопис, 2007. – 232 с.
6. Галицько-руські народні приповідки / Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко: У 3-х т. – Т. 3. – Вид. 2. – Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2007. – 700 с.
7. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 3-х т. – Т.4. – СПб. – М.: Русский язык, 1982. – 684 с.
8. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / Віталій Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
9. Магія слова в українській народній медицині (реферат) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-15461-2.html>.
10. Остроушко О. Аспекти реалізації магічної функції мови / Оксана Остроушко // Мандрівець: Концептуальний проект «Золота стежина». – К.: Вид-во Націон. ун-ту «Києво-Могилян. акад.», 2006. – № 3. – С. 41-45.
11. Парандовський Я. Алхімія слова / Ян Парандовський / Перекл. з пол. Ю. Попсуєнко. – К.: Дніпро, 1991. – 375 с.
12. Перунін В. Магія Поліського Слова або реальність давньої нетрадиційної медицини / Володимир Перунін. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.aratta-ukraine.com/text-ua.php?id=316>.
13. Пономаренко А. Магія слова // Московский психологический журнал. – № 10 / Ред. Анна Пономаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://MAGAZINE.MOSPSY.RU/NOMER10/INDEX.Shtml>.
14. Скуратівський В. Магія слова / Василь Скуратівський // Берегиня. – К.: «Рад. письм.», 1987. – С. 91-96.
15. Словарь української мови / Зібрала редакція журналу «Киевская старина» / Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко: У 4-х т. – Т. 4. – К., 1909. Фотомеханічне перевидання АН УРСР. – К., 1958. – 563 с.
16. Словник фразеологізмів української мови / Укл. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук, Н. І. Неровня, Т. О. Федоренко. – К.: Наук. думка, 2003. – 1098 с.
17. Содомора А. Наодинці зі словом / Андрій Содомора. – Львів: Літопис; Центр гуманіт. досліджень Асоціації Львів. націон. ун-ту ім. І.Франка, 1999. – 476 с.

18. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Збірники О. В. Марковича та інших / Уклад М. Номис. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.
19. Українські прислів'я і приказки: Народна творчість / Упор. С. В. Мішанич, М. М. Пазяк / Вст. ст. М. М. Пазяка. – К.: Дніпро, 1984. – 390 с.

Summary. Since ancient times the word had in itself this hidden magic which people tried to unreal in praseologisms, problems and sayings, thus explaining the good or evil energy of the word, trying to grasp the world pattern of the Ukrainian. The article doesn't deal with the suggestion or charm but with the laws of human communication considering the great impact of the word both oral and written.

Key words: praseologism, paremia, word «live», magic force, materialization of the thought, word energy, world pattern.

Отримано: 11.10.2012 р.

Удк 811.161.2:81'367

О.І. Байдюк

ВИКОРИСТАННЯ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ А. Ю. КРИМСЬКОГО

Стаття орієнтована на дослідження специфіки функціонування складносурядних речень в епістолярній спадщині А. Ю. Кримського, адресованій І. Я. Франку. Аналізу підлягають наявні види складносурядних речень, сполучникові засоби вираження синтаксичних відношень. Простежується їх поширеність.

Ключові слова: складносурядне речення, єднальне, зіставно-протиставне, розділове, градаційне, пояснювальне значення.

Сучасні мовознавці по-різному підходять до вирішення питання про місце епістолярного стилю в системі функціональних стилів: заперечують його існування (Т. П. Зоріна), співвідносять його з поняттям «жанр» (Т. П. Іванова, О. П. Брандес), розглядають його як синтез жанрів та стилів (С. І. Прохоров, L. Versini), із певними застереженнями визначають його як підстиль розмовного стилю (Е. М. Ножкіна, О. Б. Сиротиніна). Однак все більшого поширення набуває погляд про виділення епістолярного стилю як окремого (С. П. Вибик, С. Я. Єрмоленко, Л. М. Кеба, О. Г. Тодор) [5, 7]. Наукові засади вивчення українського епістолярію у 20-х роках ХХ ст. заклали літературознавець С. О. Єфремов. Мовностилістичному аналізу особливостей епістолярію окремих авторів присвячували студії А. Й. Багмут, С. К. Богдан, О. В. Братаніч, М. Х. Коцюбинська, О. М. Красовська, Ю. В. Шевельов та ін; вплив листування на нормалізацію української літературної мови, вироблення її стандарту вивчали С. Я. Єрмоленко, К. В. Ленець, Л. І. Мацько, М. М. Пилинський, В. І. Статеева, Б. А. Шарпило; актуальним виявився зіставний аналіз традиційного паперового й електронного листування (С. Г. Чемеркін) та ін. [4, 7].

Однак на сьогодні відсутнє лінгвістичне вивчення епістолярію А. Ю. Кримського, що й зумовлює актуальність теми статті. Мета нашої роботи полягає у виявленні синтаксичних особливостей складносурядних речень у листах А. Ю. Кримського до І. Я. Франка.

У визначенні складносурядних речень здебільшого спираються на автономний статус предикативних частин у його складі та наявність формально вираженого синтаксичного зв'язку між ними [1, 7].

Починаючи з граматики М. І. Греча, складносурядні речення поділяли за сполучниками на єднальні, протиставні й розділові. З огляду на граматичну природу сполучників К. Ф. Шульжук складносурядні речення поділяє на речення з єднальними сполучниками, зіставно-протиставними сполучниками, розділовими і градаційними сполучниками [7, 233-234]. І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська, П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук за значенням розмежовують складнопідрядні речення з єднальним, зіставно-протиставним, розділовим, градаційним і пояснювальним значенням [2, 254]. Окремим різновидом Т. М. Гапанова називає приєднувальні складнопідрядні речення, які уже тривалий час перебувають у полі зору лінгвістів.

Констатовано, що серед усіх складнопідрядних речень у листах А. Ю. Кримського до І. Я. Франка, яких нараховується 42, найчисленнішими є конструкції із зіставно-протиставним значенням (61,2 %).

69,4 % серед складносурядних зіставно-протиставних речень охоплюють речення із протиставним значенням, які виражають різноманітні варіанти смислових значень. Основну групу